

Oppositionens väg

En klar motsättning mellan regering och opposition förelåg i Sverige före den parlamentariska demokratiens genombrott omkring år 1920. Staaffs generalangrepp mot den Lindmanska regeringen år 1911, Brantings fördömande av borggårdsministären i början av år 1914, den förenade vänsterns avgörande aktion mot samma ministär år 1917 betecknar några av den parlamentariska kampens och den oppositionella aktivitetens höjdpunkter. Man var icke rädd att säga ifrån, man uppbar av känslan för ett stort gemensamt mål: folkstyrelsens förverkligande.

Med parlamentarismen följde icke, såsom många väntat, en klyvning i majoritet och minoritet, i regeringsanhängare och kritiker. Minoritetsparlamentarismen blev under nära tjugou år formen för svenskt folkstyre. Denna förutsatte att de snabbt skiftande regeringarna, som icke stöddes av ett flertal inom representationen, tolererades och från fall till fall understöddes av partier utanför ministären. Regeringsmakten försvagades, riksdagsutskottet trädde i förgrunden, de blev apparater för utformande av kompromisser, vilka byggde på, men i viktiga punkter omformade regeringsförslagen. Regimens uppenbara, ofta påtalade svagheter motsvarades av vissa förtjänster: det var under denna tid som en anda av samarbetsvilja och ömsesidigt hänsynstagande blev medveten och allmänt omfattad i svensk politik. Efter minoritetsparlamentarismen följde det korta skedet av regeringssamverkan mellan socialdemokrati och bondeförbund. Nu var en klarare motsättning mellan regering och opposition tänkbar, men den undanskymdes av oron inför det annalkande kriget, av känslan för den gemensamma nationella linjen under den stigande spänningen ute i världen. Med samlingsregeringens bildande år 1939 blev enhetstanken helt dominerande. Först år 1945, med socialdemokratin i reell majoritetsställning, uppstod ånyo förutsättningar för en principiell och djupgående konflikt mellan regering och opposition.

Den långa tiden

Den långa tiden av minoritetsparlamentarism och samlingsregering, av samverkan och avspänning har satt sin prägel på svensk politik. Dess positiva sida är ett — fränsett kommunisterna — allmänt och bestämt hävdande av demokratiens värde och en insikt om gemenskapen över partistriderna, en insikt som, det må man hoppas, inga strider i framtiden skall kunna utplåna. Dess negativa sida är en viss ofta medveten ovilja mot klara skiljelinjer, en oförmåga att anlägga stora perspektiv, en upplösning av debatten i tillfälliga och makligt förda fäktningar, ett kamraderi i riksdagen, som kommer idéen och till och med temperamentet att te sig som en högtidsdräkt vid en vardagsmiddag. Det beskäftiga småsysslandet, det nästan ämbetsmässiga rutinarbetet träder helt i stället för de debatter om grundsatser som gör en representation till forum för tidens tankar.

Med brytningen år 1945, alltså med den rent, socialdemokratiska regeringens bildande, har en ändring av

förutsättningarna inträtt. Man kunde efter krisens slut tänka sig två möjligheter: ett fortsatt samregerande, som skulle säkerställa uppörelser inom regeringen och frigöra debatten inom partierna, eller en majoritetsregering, bekämpad av en opposition. Då majoritetsregeringens väg valdes, måste också dess konsekvenser godtas: oppositionen måste aktiviseras. Detta har också skett. För första gången i svensk parlamentarism har en intensiv och långvarig debatt i principiella frågor uppstått, väsentligen utanför riksdagen. Men denna debatt dämpas av traditionerna från årtionden, under vilka parlamentarismen i så hög grad varit utskotts- och korridorpolitik. Dammet ligger kvar från otaliga kompromisser, från otaliga överenskommelser bakom kulisserna; diskussionen färgas av den gemytlighet utan iver, av den vilja att träta utan att bli oense som konserverats från den politiska stiltjens tid.

Det parti som främst måste företräda kritiken och oppositionen är folkpartiet. Icke blott därför att partiet såsom borgerligt vänsterparti står nära kungädran i svensk politik. Utan främst därför att det är liberalismens grundsatser som det gäller. Med liberalism menas då icke ekonomisk gammalliberalism — det är en idévärld som icke blott är död, utan förmultnad. Inför sociala frågor intar liberalism, sådan den tolkas i vårt land, en radikal hållning, den vill utan att hindras av teorier reformera och förbättra. Men den linje som i samtiden är central gäller den intellektuella självständigheten samt känslan för personlig och medborgerlig frihet och därmed själva folkstyrelsen.

De främsta motståndarna är härvid de ideriktningar och de dunkla stämningar som siktar mot diktaturen — de må vara fascistiska, nazistiska eller kommunistiska. Men även socialdemokratin framträder i allt högre grad som en motståndare att bekämpa. I viss mån bortskymms detta för liberalerna av vad man kan kalla ett komplex, en traditionell tendens att vilja slå åt höger, icke åt vänster. Men det ena utesluter inte det andra. Frontställningen mot klarhetens och frihetens fiender — öppna eller dolda, medvetna eller omedvetna — måste hållas, varifrån dessa fiender än kommer.

Socialdemokratin har gjort utomordentliga insatser i vårt land, politiskt, socialt och ekonomiskt. Det är främst dess förtjänst att den svenska sociallagstiftningen blivit en av de främsta i världen. Men de från frihetssynpunkt farliga förskjutningarna i partiets målsättning är uppenbara. En ledare som Branting rörde sig länge, det är sant, från teoretisk synpunkt i ett moln av oklara eller oförstådda marxistiska föreställningar. Hans mål, de syften som eldade honom, var likväl klara. Han var rationalist, han såg i den omvälvning han drömde om en andlig likaväl som en materiell frigörelse. Socialism var liktydig med frihet — frihet från nöd och fruktan, men också politisk och intellektuell frihet, en utveckling till självständighet av den enskilde. Dessa mål förnekas inte av nutidens socialdemokrater. Men nästan omärkligt har de ändrat betydelse, skjutits i bakgrunden eller rent av glömts bort. Den rationalistiska linjen, den glödande känslan för klarhet och sanning, är inte starkt företrädd i samtida socialdemokrati; denna har intet motstycke till Branting, Lidfors eller Hedén. Den materiella synpunkten är nu inte blott primär, utan förhärskande. Och vid dess sida

framträder allt starkare den rena maktlinjen, viljan att befästa och utvidga det statsbärande partiets värde. I stället för den fria gemenskap varom man för talade skyntar nu som socialismens mål en organiserad social hierarki med byråkrater och kommissarier på toppen av pyramiden. Det förstatligade, i detalj reglerade, andligt likriktade samhället börjar ta form.

Inför denna utveckling kan liberalism ta upp kampen åt vänster, likaväl som åt höger, i visshet om att bekämpa en reaktion. Den blir därmed bärare av idéer som för tretio år sedan präglade hela vänstern, även socialdemokratin. Det moraliska patos som uppstår blott inför en stor insats blir åter möjligt. Att framställa folkpartiet som ensamt i denna strid vore orimligt. Inom alla partier har frihetslinjen anhängare, icke minst inom den socialdemokrati där dess innebörd för ögonblicket synes fördunklad. Oppositionens aktivitet måste i grunden avse icke att besegra motståndaren, utan att inom hela folket ge nytt liv åt idéer om frihet och självständighet.